

BIBLIOTEKA
SHTETIT

824-9

A 64

SOTIR TH. ANDONI

Lufta Partizane

TIRANË, 1959

Redaktor: Moisi Zaloshnja
Redaktor teknik: Pal Doçi
Piktor: Fatmir Haxhiu

Tirazhi: 2000

Formati 78 x 109 1/32

Stash: 2204-55

Shtypur në N. I. Sh. Shtypshkronjave «MIHAL DURI» — Tiranë

16 Mars 1943

I rëndë dimri i sivjetmë. Veriu e tufani nuk kanë të pushuar. Dëbora ka pllakosur fusha e male dhe ujçërit ulërijnë posht e përjetë.

Fshati më çuket i shkretë. Veç këmishëzinjtë e Italisë sillen moropateve të veshur rëndë me kaskat në kokë, me armët peshë, me bajonetat mbërthyer.

Dhë njerëzit rrinë mbyllur brënda, ndezin nga pak zjarr, flasin ngadalë, hetojnë nga dritoret, nga të çarat e portave.

Gjyshi po ndreq parmëndën, gjyshja falet në ikonat, gratë ronitin kallëpët e misrit, kalamanët rrinë të nemitur e unë prapa dritores i zymtë e mëndje marë, rri e mendohem.

Që nga dritorja vështroj Moravën. Eshtë e bardhë si vezë. Ngadale bije mbrëmja. Hije t'erëta, si të murme, si mavi zvarisen pas pllajave. Ujërat nuk pipëtinë. Shtrati i lumit është veshur me një savan t'akulltë me krongjij të kristaltë. Veç gërçhet përjetë duket sikur i përmbahen suferinës dhe nëpër bardhësinë e dëborës nxjerrin shkëmbinjtë e tyre t'ashpër e të larë nga veriu.

Vëllai im i vogël po mëson abetaren. Pastaj më afrohet e më pyet:

— Shqiptarë jemi ne?

— Shqiptarë!

— Po tashti do bëhemi Italianë?

— Jo, Italianët i kemi armiq.

— Po ata në rrugë ç'janë?

— Italianë.

— Po ti ke bomba fshehur në mur; pse nuk u bije?

Unë rri e mendohem.

Dhjetë ditë më parë u bë luftë në Hoçisht. Atje u vranë tre partizanë. Midis tyre komandanti i çetës, Fuat Babani.

Italianët janë në lëvizje. I mbushën rrugët e Devollit me tanksa, me autoblanda, me trupa. Po vrasin e internojnë njerëz, po djegin shtëpi, po plaçkitin fshatrat. Karabinierë e spiunë me lista të gjata ndër duar po vërtiten posht e lart.

Këtij i thonë pushtim i huaj.

Shokët e mij ka kohë që zgjodhën rrugën e malit. Dhe atje janë. Vuajnë vërtet, mundohen, luftojnë.

Dhe pasi mendohem shumë, më duket se dëgjoj zërat e shokëve të mij aty në mal. Më bëhet sikur ata e kanë mëndjen veç tek unë, e hera herës sikur thonë:

«Ç'tën akoma në fshat ay i humburi? Si shumë mënd na shiste dikur!»

17 Mars

Vendosa të shkoj partizan në çetën e Moravës. U ngrita herët, u vasha mirë, nxora nga vrima e murit katër bombat, i futa në xhepat dhe u nisa malit përperjetë. Pas nja dy orësh arrijta në Sinicë. U drejtova në shoku Andrea. Ay po thertë një keç e më mbajti për drekë. Më vonë ardhi edhe një shok tjetër nga Poloska. E quajnë Hysen. U bëmë dy. Pas dite Andrea na nisi për në Dardhë. Na tha se atje ose në Boboshticë do të takojmë çetën t'onë.

Rruga ishte e shkurtër, por e ftohta na e thau trupin, se frynte veri me dëborë. Kur arrijtëm në Dardhë, na thanë se çeta ishte nisur për në Boboshticë qysh në mëngjez. Një djalë i njisitit na shpuri në një bazë ku ishin edhe dy partizanë të sëmurë.

Sa hymë në bazë, vumë re se dhoma ishte e madhe dhe plot me njerëz. Dy shokët e sëmurë rrinin pas zjarrit. Disi më ardhi turp midis gjith atyre njerëzve të panjohur. Kur m'u mësuam sytë në gjysmë errësirën e dhomës, vura re se atje ndodhesin edhe nja dhjetë vajza dardhare të njisitit. Duart më kishin rënë «për thonjsh» e

nuk i urdhëronja dot. Dikush më tha t'i fut në ujë të ngrohtë e t'i fërkoj me raki.

Një vajzë ezmere shtat-hedhur me një legen ujë të nxehtë në dorë, më ftoi në koridor. Vajta. I futa duart në ujën e ngrohtë e vajza m'i fërkoj pëllëmbët me raki. Unë rrinja më këmbë me sytë përdhe. U ndodha si ngushtë dhe më bëhej t'i flisnja vajzës, por nuk i fola. Në dhomën më tej bëhej një bisedim i zjarhtë. Vajzat bisedonin për pushkë, për bomba dore, për kapsollë. Zinin në gojë markat e armëve, emrat dhe hollësi të tjera. Ja këtu ndjehet pulsi i luftës. Ngadalë duart m'u ngrohën dhe fillova t'i hap dhe t'i mbyll gishtat lirisht.

— I ke më mirë? — më pyeti vajza dhe më vështroi e gëzuar.

— Mirë i kam. Ta paça borxh për gaz e për të mirë. Po si e kini emrin?

— Joana.

M'u desh t'i tregoj emrin edhe unë, e ajo më dha një yll të qëndisur për ta vënë në kapallë.

Pas pak u nisëm për në Boboshticë. Po as këtu nuk e gjetëm çetën. Na thanë se ishte nisur për në Kozel.

19 Mars

Sot herët në mëngjes u nisëm nga Boboshtica bashkë me dy djem të njësitit që na shoqërojnë. Kaluam nëpër Kamenicë, u ngjitëm nga rëzët e Gramozit nëpër dëborën e ngrirë, kaluam nëpër pyje e pisha dhe zbritëm në Kozel. Është ky një fshat i vogël, i futur disi thellë mb'anë disa përrenjsh të rreptë. Për rreth ka pyje, gërxhe e shkëmbenj. Sipër mezi duket një copë qiell. Edhe këtu nuk e gjetëm çetën. Na thanë se partizanët e çetës Morava kishin shkuar një ditë më parë në Shtikë. Vijuam rrugën për atje. Pas nja dy orësh arrijtëm në Shtikë. Kryetari i Këshillit Nacional Çlirimtar të katundit na priti shumë mirë, por na tha se çeta në mes natë qe nisur për në Qafzes.

Muarëm rrugën tatëpjetë, me shumë kujdes kaluam nëpër xhadenë e madhe ku vozitnin italianët dhe pas

dite arrijtëm në Qafëzes. Diku mb'anë një dyqani të vogël, rreth një tryeze, disa burra losnin letra. U drejtuam për atje. Njeri nga ata i foli tjetrit:

— Ç'të jenë këta, o Hasan Bej?

U ngritën më këmbë, por, sa u thamë se ç'farë kërkojmë, ata u mvrejtën nga fytyra e na vështruan vëngër.

Më tej na qëndroi një djalë i ri me një sopatë në dorë. Na tregoi se çeta që kërkonim ishte nisur për në Roshanj qysh në mëngjez.

Kaluam nëpër katundet Psar i Zi e Roshanj e në mbremje arrijtëm në Selenicë të Pishës. Në të hyrë të fshatit një njeri i armatosur bënte roje. Menduam se ish partizan dhe i folëm:

— Vdekje Fashizmit!

— Vdekje tradhëtarve — na u përgjegj.

Pra këtu «mërzen» çeta e ballit.

Sejfullahu, Kryetar i Këshillit N. Çl. të katundit, na mori në shtëpin e tij e na tha se çeta e Moravës kaloi për në Qytezë.

Sonte qëndruam në Selenicë të Pishës se u lodhëm jashtë masës.

20 Mars

Në mëngjez u nisëm nga Selenica e Pishës, por çetën tonë nuk e gjetëm as në Qytezë, as në Qesarakë, as në Kaltanj e as në Orgockë. Këtu hëngrëm bukë e Kryetari i Këshillit N. Çl. na tha se çeta kaloi për në Zavalan.

Dy shokët e njësitit të Boboshticës që na shoqëruan gjer këtu, u kthyen e unë me Hysenë vijua rrugën. U ngjitëm përprjetë malit Radom, kapërxyem kulmin e malit dhe hodhëm vështrimin tej nga Jugu. Që atje dukej Zavalani, Frashëri dhe më tej Përmeti. Në të hyrë të Zavalanit, pranë disa gërmadhëve, në njëshkollonë, po kalonte çeta jonë. Më në fund i gjetëm shokët. Na pritën me shumë gëzim. Komisari na pyeti çka i duhej e na regjistroi emrat në një defter të vogël. Pushkë për ne nuk kishte, prandaj na dhanë nga një kasetë me municion.

22 Mars

Ndodhemi në Barmash. Këtu takuam edhe çetën partizane të Kolonjës. Jam në një bazë në krye të fshatit bashkë me Seçin. Është nga Hoçishti Seçi, moshatar me mua; ka dy sy të zinj, fytyrë ezmere e një vështrim të thellë. U bëmë shokë të ngushtë.

Qysh në mëngjez iu vura Seçit të më tregojë mbi luftimet që ka bërë çeta e Moravës gjatë kohës që ka qënë edhe ay vetë. Dhe Seçi më tregoi:

«Në mbrëmjen e 9 Shkurtit që kaloi, rrethuam postën e kufirit në Braçan, kur armiku mbante një dymbëdhjetë roje finance. Prgatitjet dhe planin e kishin bërë komunistët që punojnë nëpër katunde, të cilët na udhëhoqnë asaj nate.

Vonë natën e ngushtuam rrethimin. Nëpër mugëtirë shquhej ndërtesa e postës. Ishim kaqë afër saj sa që i dëgjonim tërë muhabetet e të rrethuarve. Nga bisedimet dukej se losnin kumar. Dritoret i kishin të zëna me kuverta e dritë nuk dukej, veç tyta mitrolozash delnin nga disa frëngji. Roja që rrinte para portës po ndizte cigaren kur ne i u turëm sipër. Ay nuk bëri zë, po përkundrazi na ndihmoi të hyjmë. Loni shtyu derën me një shkelmë, ne u drejtuam armët nëpër derën. . . .

— Duart lart!

Ata ngrinë në vend. Një marshall italian i shtrirë në krevat mbuloi kokën me batanije. Nuk bënë asnjë qëndresë. Ngritën duart dhe u muarëm armët. Veç njeri u ndodh trim i marrë. Kërceu në qoshe të dhomës, kapi një bombë dore dhe bërtiti:

— Mos më prekë kush se e shkrepja bumjen e të digjena të tanë!

Ne nuk deshëm të bëhej gjak e i folëm me të urtë e me mirësi, po ay nuk merrte pykë. Na hante me sy me ballin të mvrenjtur. Pastaj foli:

— Oj burra përse luftoni ju?

— Për Shqipëri, — iu përgjegj një nga ne.

— Më kanë thanë se luftoni për grek e për Moskov. . .

— Të kanë gënjyer.

— Po të luftoni për Shqipni, po vij me ju, pushkën nuk e jap...

— Të qoftë, — ja kthjem ne. Dhe ardhi bashkë me pesë shokë të tjerë. Gjashtë nga rojet e postës ishin italianë dhe i lëshuam të shkojnë. Pastaj mblodhëm armët, municionet e veshmbathjet dhe i vumë zjarrin postës.

— Kjo ngjau në Braçan, — më tha Seçi. — Tashti dëgjo si ngjau në Pojan:

Ka qënë dita e 20 Shkurtit që kaloi. E gjithë çeta e jonë ishte e ndarë nëpër baza. Nga ora dy pas dreke një kamion italian hyri në fshat. Rojet tona e qëlluan, por shoferi ja shkeli gazin motorit sa arrijti në mes të fshatit. Atje qëndruan italianët dhe zunë vënd në disa themele shtëpije. Ata filluan të shtijen dhe ne ua kthjem. Filloi luftimi, por armiku ishte i mbrojtur mirë dhe luftonte qenërisht. Ne na duhej t'i çfarosnim shpejt sepse një dy kilometra më sipër ishte garnizoni i Zëmblakut që kish edhe artileri të rëndë. Po ashtu si kishin zënë vend ata po deshe shko e i çkul. Atëhere shoku Raqi Themeli, komisar i çetës, duke u zvarosur ndënë qitjet e armikut mundi të hyjë në xhami. U ngjit maje minaresë dhe q'atje vërtiti granatat mbi kokat e këmishëzinjve. Ky ishte një aksion vendimtar. Armiku u çfaros. Ne nuk patëm asnjë humbje. U muarëm armët të vrarëve dhe u tërhoqëm në drejtim të Malit të Thatë.

Një aeroplan i armikut na diktoi dhe filloi të na mitralojë. Ne u futëm në një përrua afër Koritës. Pak më vonë një aeroplan tjetër bombardoi shtëpitë e Pojanit. Italianët po merrnin hak kundër popullit të pambrojtur. Afër mbrëmjes artileria e Zëmblakut filloi të pambrojtur me predha topi. Partizani Abaz Aliu u plagos në gju nga një gur i flakur prej shpërthimit të gjyleve.

Kështu mbaroi ajo ditë.

Seçi vazhdon të më tregojë dhe unë kam qejf dhe e dëgjoj me ëndje. Ai më tregoi:

Herën tjetër që kemi rënë në luftë ka qënë data 7 Mars. Ka qënë ajo një ditë e dhimbëshme. Ishim në Hoçisht, armiku kishte marrë vesh që ne ishim atje dhe

ishte përgatitur të na çfarosë. Dhe duke u gdhirë dita e 7 Marsit, 700 ushtarë italianë, t'armatosur gjer në dhembë, u përpoqën të rrethojnë Hoçishtin. Ish asaj nate një errësirë e thellë me mjergull, erë e dëborë. Në largësi asgjë s'mund të diktonje. Italianët ishin nisur në tri kollona. Kollona e tyre e parë duhet të kalonte midis Hoçishtit e Gracës për të kapur bregoren e Sotivraçit; kollona e dytë duhet të kalonte midis Hoçishtit e Vërrenit dhe të kapte majën e Shëndëllisë. Pastaj të dyja kollonat e armikut duhet të bashkoheshin sipër Hoçishtit në mulliri, ndërsa kollona e tretë duhet të marshonte drejt kaktundit.

N'agim rojet tona diktuan lëvizjet e armikut e dhanë alarmin. Një grup partizanësh trima u vërtitën të kapin ndonjë lartësi mbi fshat, por në kodrën e Sotivraçit dhe n'atë të Shëndëllisë u goditën me armikun; atëhere partizanët u vërtitën drejt kodrës mbi fshat atje ku duhet të takoheshin midis tyre të dy kollonat e armikut për të mbyllur rrethimin. Dhe në çastin që partizanët kapën lartësinë mbi fshat, pikërisht atëhere u afruan edhe pararojet e të dy kollonave të armikut për t'u bashkuar. Partizanët i goditën. Luftimi filloi. Bataretë nisën të shkëmbëhen, mitralozat filluan t'ulërijnë, krisën bombat e dorës, shungulluan mortajat. Me shpejtësi, partizanët që ndodheshin në fshat, filluan të tërhiqen drejt majës së kapur nga shokët përmbi fshat dhe gjithënjë ndënë qitjet e armikut që qëllonte me zjarr të vazhdueshëm. Por gjatë asaj tërheqjeje, duke kaluar nëpër një përrua ndënë Shëndëlli, tre shokë partizanë ranë ballë për ballë me forca t'armikut. Qëlluan me pushkë, flakën bombat e dorës, por mitralozat e armikut hapën kundër tyre zjarr të përsëritur. Dhe të tre shokët tonë ranë atje. U vra Fuat Babani, komandanti trim e sypatrembur i çetës, komunisti i palodhur që aq shumë ka punuar për organizimin e Lëvizjes N.Çl. në rrethin e Devollit. U vra Demir Muharremi, intendent i çetës dhe Avdulla Progri, përgjegjësi i Rinis antifashiste në Devoll.

Duke më treguar këto Seçi, sot në bazën tonë në

Barmash, u ndje një uturimë aeroplani. Pas pak zhurma u afua dhe si pa prituri fare, ndjemë disa fishkëllime të mprehta. Aeroplani po bombardonte Barmashin. U dëgjuan plasje bombash, shtëpija ku ishim u tund që nga themelet. Kërcyem më këmbë, po sesi u ndodhëm në fund të shkallëve unë s'e mora dot vesh. Bombardimi vijoi një dhjetë minuta dhe pastaj aeroplani u largua. Dualëm përjashta. Për çudi nuk u dëmtua asnjëri. Veç disa kafshë u vranë në një katua nga plasja e një bombe mbi çatinë e tyre.

Në mbrëmje arrijtëm në Novoselë.

11 Prill.

Jemi në katundin Kolanec. Sot ardhim këtu nga Devolli komunisti i terrenit shoku Mitat Poloska. Passi u përshëndetëm me 'të ay na tregoi:

«Armiku në Devoll po bën presion mbi fshatarët. Spiunët e fashizmit sillen hapur nga një fshat në tjetrin, kallzojnë bazat t'ona, aktivistët, familjet e partizanëve. Njerzit e ballit kombëtar po përfitojnë nga aktiviteti i armikut dhe nga mungesa e çetës partizane. Ata po bërtasin, se çeta e Moravës u zhduk dhe se Lëvizja N.Çl. në Devoll nuk ka vënd. Por populli dhe aktivistët e Lëvizjes nuk janë përkulur. Kjo i ka egërsuar fashistët italianë. Dhe egërsinë e tyre ata e shfrynë para dy ditësh në Vishocicë. Atje fashistët vranë sekretarin e celulës së terrenit shoku Raqi Grabocka. Në Çipan, me tradhëti, vranë partizanin e plagosur Abaz Aliu. Një spiun i fashizmit e kish kallzuar shokun Raqi si komunist. Dhe një kompani këmishëzinjsh rrethuan shkollën e Vishocicës në kohën kur Raqi po u jepte nxënësve mësim. Një nga nxënësit e Raqit, më tregonte më von, se në çastin kur këmishëzinjtë rrethuan shkollën dhe u vërsulën brenda, n'ato çaste Raqi po jepte një mësim të lirë. Po u fliste nxënësve për dashurinë që duhet të kishin për atdheun, për popullin tonë, për urrejtjen që duhet të kishin kundrejt pushtonjësve të huaj. «Shqipnija është atdheu i ynë i dashur» po iu fliste Raqi fëmijëve, «ne duhet të luftoj-